

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ В АРХІТЕКТУРНІЙ ОСВІТІ: ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ АРХІТЕКТОРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Микола Габрель,
Олена Кайдановська

У статті розглянуто сучасну ситуацію в архітектурній освіті, науці та практиці щодо посилення професіоналізації підготовки архітекторів відповідно до актуальних потреб соціального розвитку, структуровано архітектурно-просторові завдання майбутньої професійної діяльності випускників. Представлено професійну компетентність архітектора як складну, інтегровану, поступово сформовану синергетичну систему знань, навичок, особистісних якостей, досвіду, людських та професійних цінностей, що є основою його професійної культури, професійної та особистої готовності до творчої роботи та творчого застосування набутих знань і навичок у конкретній галузі. Окреслено систему професійних компетентностей і кваліфікаційних вимог до магістра та бакалавра архітектури, визначено педагогічні напрями формування готовності студентів до плідної самореалізації у архітектурній сфері. Головним орієнтиром успішної професіоналізації в архітектурній освіті визначено відповідність змісту і технологій фахового навчання потребам професійної практики архітектурного виробництва.

Ключові слова: архітектура, архітектурно-просторове проектування, професійна компетентність, бакалавр, магістр архітектури

Постановка проблеми. Актуальність якісної підготовки фахівців архітектури зумовлена соціальним замовленням на професійне вирішення проблем перспективного розвитку та регенерації навколишнього середовища, модернізації та реставрації історичної забудови, проектування нових типів споруд відповідно сучасним політико-економічним умовам, що розширює наукові та освітні задачі архітектурної сфери.

Історично сформована, практично апробована діюча система архітектурної освіти України є унікальною і повною, але її подальший розвиток має бути узгодженим із сучасними позиціями європейської професійної освіти та світовими архітектурними конвенціями у русі до формування цілісної неперервної відкритої системи, здатної гнучко реагувати на зміну зовнішніх умов, трансформуватись і розвиватись. У сучасних динамічних суспільних умовах архітектурна освіта допомагає вирішувати економічні, соціальні, національні проблеми держави підготовкою високопрофесійних кадрів архітекторів, потреба в яких стає дедалі актуальнішою.

На сьогодні архітектурно-містобудівна сфера як наука і мистецтво просторової організації й розвитку міст і поселень постає основою оновлення простору життєдіяльності суспільства, що зумовлює комплекс завдань архітектурної діяльності в обґрунтуванні напрямів просторової організації й розвитку територіальних систем різних ієрархічних рівнів та типів (урбанізованої, аграрної, рекреаційної). Неоднозначність їх трактування, а також відсутність обґрунтованих методологічних підходів до їх розгляду значною мірою постають причиною вибору помилкових рішень та негативних наслідків як у будівельній практиці, так і в освітній сфері.

З огляду на результати аналізу історико-теоретичних даних, практики архітектурної діяльності та сучасного стану фахового навчання, збільшенню ефективності підготовки сприятиме професійна спрямованість кожного її етапу в інтегрованому формуванні комплексу професійно необхідних компетенцій задля досягнення конкурентоспроможності випускників. Першорядним орієнтиром вважаємо ідею відповідності змісту фахового навчання вимогам професійної практики архітектурного виробництва.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження професійної підготовки майбутніх архітекторів з урахуванням соціальних, освітніх та галузевих перспектив потребувало вивчення широкого кола проблем. Науковий пошук у педагогічній сфері окреслили: дидактика сучасної вищої школи (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, С. Гончаренко, В. Краєвський, І. Лернер, М. Махмутов, В. Олійник, П. Підкасистий, М. Скаткін, А. Хуторської та ін.); моделі професійного навчання (С. Архангельський, С. Батишев, Р. Вернидуб, В. Галузинський, О. Глузман, В. Загв'язинський, Л. Кравченко, З. Курлянд, В. Кушнір, О. Мещанінов, Н. Ничкало, А. Нісімчук, М. Фіцула та ін.), компетентнісний підхід до підготовки фахівців (І. Драч, І. Зимня, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко) і прогресивний світовий досвід (М. Майлс, Р. Найт, П. Палмер, А. Ханнан); напрацювання архітектурної педагогіки (Б. Бархін, О. Боднар, Г. Гребенюк, О. Іконніков, К. Кияненко, В. Кринський, К. Кудряшов, Г. Лебедева, О. Максимов, Д. Мелодинський, О. Степанов, А. Чебикін, Н. Шаповал, В. Шимко, С. Шубович та ін.), завдяки чому були визначені основні методологічні орієнтири.

Характер і перспективи архітектурної професії висвітлено у трактатах відомих зодчих (З. Гідіон, В. Глазичев, А. Габричевський, І. Жолтовський, І. Лежава, А. Мардер), сучасних наукових працях формально-професійного (О. Гегелло, Л. Зорін, В. Єжов, В. Іовлев, О. Максимов, С. Малахов, Ю. Яралов), психологічного (О. Акін, Р. Арнхейм, Дж. Джонс, М. Нечаєв, Ю. Сомов) та культурологічного (І. Азізян) спрямування, у дисертаційних дослідженнях педагогічного напрямку (С. Карпова, Ю. Кармазін, В. Литвин, Я. Пундик, О. Фоменко), що дозволило виокремити основні параметри взаємозв'язку навчальної та практичної проектної діяльності архітектора.

Дослідженню проблеми сприяло вивчення досвіду підготовки архітекторів за кордоном (Т. Дейвіс, М. Малеча, П. Ласоу, С. Темпл, Р. Хікман), розгляд концепцій професіоналізму (Ю. Асєєв, Г. Веслополова, В. Єжов, П. Капустін, Н. Качуровська, О. Конопльова, І. Ніколаєв та ін.), позицій архітектурно-педагогічного менеджменту (Р. Вернидуб, В. Волков, О. Мармаза, В. Товбич), всебічний аналіз практичної та соціальної діяльності вітчизняних архітекторів-проектантів, викладачів і науковців В. Вадімова, М. Дьоміна, О. Кащенко, В. Проскурякова, А. Пучкова, В. Тімохіна, В. Уреньова, Б. Черкеса, І. Шпери та ін., що дало змогу простежити глибинну зумовленість та об'єктивність удосконалення чинної освітньої системи.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчив, що дослідження переважно присвячені окремим напрямкам і дисциплінам архітектурної освіти. Наявною є недостатня розробленість питань цілісного науково-методичного забезпечення процесу вдосконалення системи ступеневої підготовки студентів архітектурних спеціальностей щодо професіоналізації навчання, що актуалізує тему даної роботи.

Мета статті: визначити орієнтири архітектурної освіти щодо формування готовності студентів до плідної професійної діяльності у контексті актуальних потреб розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу. Своєрідність професійної підготовки сучасних архітекторів обумовлюється, перш за все, змістом поняття архітектура, що визначається

як система будівель і споруд, які формують просторове середовище для життя і діяльності людей, а також як саме мистецтво створювати гармонійний архітектурний простір у відповідності до законів краси. Характеризуючи архітектуру як підсистему та ресурс гармонії суспільного життя, зазначимо, що при створенні просторової інфраструктури соціуму спеціалісти мають розуміти свою професійну відповідальність та екологічну етику, додержуватись стратегії якості та корисності, що виходить зі специфіки професії – «особливого виду творчої діяльності людини, що має за мету створення сприятливих і естетичних умов суспільного життя, задоволення культурних і духовних потреб соціуму» [7, с. 11]. Професіоналізм архітектора базується на глибоких знаннях соціальних і культурних потреб суспільства, розумінні функціональних процесів міського середовища і споруди, досконалому володінні сучасною будівельною справою і високому рівні художніх здібностей.

Архітектурна діяльність, що законодавчо визначена як діяльність зі створення об'єктів архітектури, яка містить творчий процес пошуку архітектурного рішення та його втілення, координацію дій учасників проектування, здійснення авторського нагляду, науково-дослідної та викладацької роботи у цій сфері [5], синтезує естетичний, соціально-економічний, психологічний, професійний аспекти праці, здійснюється на засадах творчості, враховує комплекс вимог до фахівця та міжнародні перспективи розвитку спеціальності, передбачає «особливу освіченість, професійну особну культуру і, найголовніше, особисте бачення й усвідомлення архітектурного цілого» [12, с. 9]. Проектна архітектурна діяльність, що є основною у професії, спрямована на вирішення архітектурних проблем певного напрямку за спеціалізаціями: містобудування, архітектурне проектування будівель і споруд, ландшафтна архітектура, реконструкція та реставрація архітектурних об'єктів, дизайн середовища.

Важливими постають стратегічні пріоритети, окреслені у деклараціях Міжнародної Співпраці Архітекторів (МСА), ООН, ЮНЕСКО та інших організацій [1; 9; 11], матеріалах Співпраці архітекторів України, законодавчих документах, які стосуються регламентації професійних вимог до сучасного архітектора [3-5; 9]. У Хартії МСА/ЮНЕСКО не тільки підкреслено вагомість професії архітектора у суспільстві, але й визначено місце сучасної архітектурної освіти, мультидисциплінарність її цілей, акцентовано на актуальності інноваційних підходів, чому значно сприятиме практика багатомовності, програми обміну студентами та викладачами, міжнародні зв'язки університетів щодо інтелектуального та наукового співробітництва. Також названо обов'язки, межі, організаційні вимоги та зміст фахової освіти на різних рівнях [9]. Сформульовано контексти архітектурної освіти: соціальні, культурні, політичні; професійні, технологічні, всесвітні (місцеві, глобальні, екологічні); академічні, інтернаціональні, що передбачають значний внесок архітектурної діяльності у соціально-культурний розвиток суспільства у національному та глобальному масштабах.

Основний документ, що регламентує здійснення архітектурної діяльності в Україні [5], головну увагу приділяє механізмам взаємодії архітектора з державними структурами, лише визначаючи основні напрямки – проектну, науково-дослідну та викладацьку роботу. Але, на думку В. Товбича [10], на сьогодні існують значні проблеми у системі організації та управління, ліцензуванні фахівців, порушенні етичних норм, недієздатності відносин архітектор-суспільство, гальмуванні законодавчих ініціатив, що утруднює взаємозв'язок між виробничою та освітньою галузями архітектури.

Вочевидь, зміст і характер професійної підготовки обумовлюється реаліями архітектурного виробництва, враховує запити та потреби будівельної галузі, актуальні вимоги до фахівця, потенційні місця працевлаштування випускників. Випускники

архітектурної школи повинні бути готовими до повноцінного виконання професійних обов'язків у різноманітних сферах професійної діяльності – розробленні найбільш доцільних містобудівних та архітектурно-планувальних рішень, розв'язанні інженерних питань у відповідності з нормативно-методичними матеріалами, здійсненні авторського нагляду за будівництвом проєктованих об'єктів; проведенні навчальних занять, науково-педагогічних досліджень та експериментів, впровадженні результатів; оцінці існуючих технологій та запровадженні перспективних напрямків архітектурного проєктування. Сучасним архітекторам необхідно оволодіти методологією обґрунтування рішень і вибору стратегії діяльності з урахуванням загальнолюдських цінностей, особистісних, суспільних, державних та виробничих інтересів.

Задля цього важливо структурувати та формалізувати задачі архітектурно-містобудівної сфери, розробити універсальний методологічний інструментарій їх вирішення.

I. Структуризація завдань. Сукупність *архітектурно-просторових завдань* традиційно розмежовують на наукові, проєктні та адміністративні.

У сфері *архітектурної наукової діяльності* задачі можуть бути умовно зведені до обґрунтування рішень архітектурно-просторової організації та напрямів розвитку об'єктів і систем. Задачі просторової організації включають аналіз і оцінку стану системи (проблем, обмежень та потенціалу). Виділяються зазвичай проблеми функціональні – несистемна заміна функцій, комунікаційні проблеми, неузгодженість структури і функцій; суспільні – безсистемність структуризації простору, інформаційна агресивність; культурні – заміна забудови та втрата історичних цінностей, комерціалізація культури; технічні – стан технічної та комунікаційної інфраструктури, енерговитратність.

Архітектурно-містобудівна наука є прикладною, тому наукові завдання, як правило, спрямовані на теоретичне обґрунтування архітектурно-просторових рішень і мають переважно пошуково-рекомендаційний характер [8]. Вони пов'язані з системним аналізом просторової ситуації й оцінкою рівня організації об'єктів і територій, прогнозуванням і плануванням їх розвитку, обґрунтуванням принципів, напрямів та макрохарактеристик удосконалення просторової організації об'єктів та систем.

Відповідно до конкретних завдань архітектор керується наступними *принципами діяльності*: системності; урахування зовнішнього доповнення та визначення міри відкритості системи; узгодженості елементів та темпів розвитку окремих підсистем; концентрації та мінімізації простору й часу; дифузії функції та ін. Усі вони зорієнтовані на підвищення соціально-еколого-економічної ефективності змін та розвитку системи по оптимальній траєкторії. Для цього визначаються макрохарактеристики системи та характеристики окремих підсистем – суспільної (демографічні прогнози); функціонально-господарської діяльності (економічні перспективи); планувальної структури (форм розпланування); зв'язку з зовнішнім середовищем та розміщення окремих елементів; екологічної (впливу на навколишнє середовище).

Архітектор реалізує свої функції через проєктування, координуючи діяльність зі спеціалістами з інших галузей науки, техніки та мистецтва. Розв'язання *завдань архітектурно-просторового проєктування* передбачає цілеспрямовану діяльність з синтезу системи, а саме: формування ефективної функціональної організації, композиції та планувальної організації, формування ергономічних і естетичних властивостей простору та форми. Більша частина проєктної діяльності концентрується в уже сформованому середовищі. Відповідно, виділяються задачі реконструкції існуючого простору чи ревіталізації його деградованих частин, які включають зміну функцій та внесення нових об'єктів у середовище, змінення розпланування й композиційної

структури. Виокремлюються задачі обґрунтування проектних рішень з освоєння та забудови нових територій при розширенні поселень, при забудові рекреаційних ландшафтів.

Проектні задачі включають підзадачі функціонального зонування (площинні), комунікаційні або транспортного типу («лінійні»), а також розміщення нових об'єктів (функцій) у складеній системі простору, композиційні – як просторово-часове узгодження елементів і зв'язків проектованої системи та об'єкта. Залежно від величини об'єкта задачі поділяються на: районного розпланування; проектування великих територіальних об'єктів (рекреаційних зон, агломерацій); проектування міст та поселень (генплани) і розробка проектів окремих зон й елементів поселень (ДПТ – детальний план території); проектування об'єктів та споруд, формування дизайну середовища та малих форм тощо.

У сфері *управління архітектурно-містобудівними процесами* задачами архітектора є: співпраця з проектними та науковими інституціями (опрацювання проектних завдань, визначення умов, обмежень та вимог); видача дозволів і заборон (на будівництво, затвердження проекту, припинення та зміни дозволів, ліквідацію); нагляд і контроль над дотриманням норм (відповідність проекту умовам безпеки людей, технічно-будівельним та іншим вимогам); співпраця з органами влади, самоврядування, прокуратури, будівельного нагляду (підготовка та подання рішень, дозволів і повідомлень, участь у роботі органів нагляду та інспекцій, надання документів та інформації, а також повідомлень про порушення); співпраця з громадськістю (інформація про рішення, створення умов для участі громади в аналізі проектів та інформації; промоція проектів, аналіз зауважень і пропозицій).

II. Формулювання завдань. Незалежно від спеціалізації архітектурної діяльності й специфіки об'єктів, архітектурно-просторовий процес охоплює певну послідовність етапів, які можуть розглядатися як окремі задачі, зокрема, при проектуванні: передпроектний аналіз просторової ситуації, оцінка показників функціональної організації систем (функціональної достатності й гнучкості стосовно потреб людей, узгодженості функцій тощо), обґрунтування цілей і вихідних даних, проектних рішень, оцінка їх соціальної, екологічної та економічної ефективності; управління архітектурно-містобудівними процесами й авторським наглядом за реалізацією проектів. Визначений існуючий поділ завдань має практичний зміст, але для сьогоденних умов він потребує переосмислення, зокрема щодо конкретизації координат, у яких здійснюється формулювання практичних задач.

Це обумовлено ускладненням завдань, вирішенням яких займається архітектор у зв'язку зі: зміненням форм власності та систем господарювання; зміною системи інформаційного забезпечення, а також функцій і змісту архітектурної діяльності й специфіки підготовки фахівців. Архітектурно-просторові рішення активно впливають на простір життєдіяльності й можуть породжувати конфліктні ситуації між різними групами людей. При формулюванні задач важливо обумовити всі суттєві характеристики простору, визначити цілі, функції, умови діяльності архітектора.

Професійні архітектурно-містобудівні задачі на сьогодні становлять складну систему цілей, критеріїв, пріоритетів, потенціалу та обмежень. Основна ціль діяльності скеровується на забезпечення потреб суспільства. ефективності використання просторового потенціалу [8]. Цілі нижчого рівня формуються під впливом множини чинників та обмежуються екологічними й моральними заборонами. На вищих рівнях узагальнень цілі задаються певним напрямом. Цілі для кожної задачі слід задавати у критеріальній формі, виходячи з умови, що кожній окремій цілі відповідає один або

декілька критеріїв. Вони скеровані на підвищення: корисності, комфортності, екологічності та естетичності середовища.

Умови відображають наявні ресурси (потенціал) простору, вимоги та обмеження, а також зовнішні умови розміщення об'єкта. Потенціал визначає можливості досягнення цілей. Головним засобом архітектурно-містобудівної діяльності є територія (величина і конфігурація ділянки, її оснащеність, рельєф тощо). Окрім того, потенціал визначається фінансовими та людськими ресурсами, екологічними та естетичними якість системи. Вимоги й обмеження стосуються властивостей системи: умов, нормативних вимог до безпечності, екологічності, надійності тощо. Зовнішні умови характеризують зовнішнє середовище, в якому формується і функціонує об'єкт. Доцільно задавати ті умови, які суттєво впливають на архітектурне рішення та наслідки функціонування системи.

Актуальною залишається проблема формулювання архітектурно-містобудівних задач на засадах сучасної науки. Це дозволить оцінити рівень просторової організації систем, удосконалити методики постановки і вирішення проектних задач, виявити найвагоміші характеристики просторової ситуації, а також упорядкувати інформаційне забезпечення професійної діяльності.

Схожа структура задач поширюється на професійну підготовку майбутніх архітекторів. Постає вимога формування нового системного рівня мислення, який відповідав би рівню проблем, що порушені перед фахівцями вже сьогодні й постануть у майбутньому. Архітектор має володіти сучасними методами системного аналізу просторових ситуацій, їх оцінки та обґрунтування рішень і стратегій розвитку архітектурних систем; це необхідна умова успішної професійної діяльності щодо цілеспрямованого розвитку міст і територій, творення виразних та високохудожніх архітектурних об'єктів.

Розгляд характеру фахової діяльності, норм та вимог щодо умінь і психологічних якостей спеціаліста, теоретичний аналіз існуючих у психолого-педагогічних та філософських джерелах підходів зумовили першорядність *компетентнісного підходу*, який передбачає як визначення комплексу вагомих знань та вмінь майбутніх фахівців архітектури, сформованих під час навчання, так і виявлення ними компетентності у виконанні професійних функцій [2; 6]. Професійну компетентність майбутнього архітектора розуміємо як взаємодію трьох факторів – професійної спрямованості, спеціальних якостей і здібностей та майстерності, які сприяють успішному й творчому розв'язанню професійних завдань, визначається цілісністю системи культурологічних, архітектурно-технічних та художніх знань, умінь і навичок, мотивів і ціннісних смислів діяльності та забезпечує готовність до її здійснення.

Високий рівень професійної компетентності дає змогу випускникові ефективно виконувати виробничі функції, спираючись на важливі *компетенції загальної характеру*: соціально-культурну (здатність до системного розуміння соціальних та фахових проблем, готовність берегти культурні цінності, нести відповідальність за їхнє збереження, усвідомлення соціального призначення фахівця у розвитку суспільства, культури та науки); професійну (висока мотивація до підвищення професійної майстерності; здатність до ділового спілкування у науковій, соціальній та виробничій сферах, уміння адаптуватись до зміни профілю професійної діяльності, знання рідної та іноземних мов, здатність до конструктивної співпраці в умовах культурних, мовних і релігійних відмінностей; здатність ефективно використовувати інформаційні технології у роботі та самонавчанні); творчу (здатність організовувати власну трудову діяльність і працю колективу; пристосовуватись до нових потреб ринку праці; трансформувати набуті знання, знаходити альтернативні підходи, конструктивне мислення, креативність,

лідерські якості, самостійність та ініціативність; готовність вирішувати проблемні ситуації, здатність до саморозвитку, критичного аналізу своїх можливостей).

Більшою мірою фахово вагомі знання та вміння майбутнього архітектора відображено у групі *спеціальних компетенцій*, зокрема:

- проектно-композиційна (вміння розробляти та керувати розробленням архітектурних проектів згідно функціональних, естетичних та інших вимог, у тому числі інноваційних, концептуальних, спеціалізованих та міждисциплінарних проектів; генерувати творчі проектні ідеї, формувати та представляти концепцію, теоретичну модель, проектні пропозиції; володіня професійними методами архітектурного формотворення, прийомами моделювання і гармонізації оточуючого середовища при розробленні проектів);

- науково-аналітична (володіння науковою методологією, вміння здійснювати систематизацію та класифікацію матеріалу, аналізувати, критично оцінювати дані, проводити фундаментальні та прикладні дослідження в архітектурі, обґрунтовувати нові проектні ідеї, визначати та досліджувати наукові проблеми; вміння здійснювати логічні операції, порівнювати та зіставляти, аналізувати, синтезувати, класифікувати, узагальнювати, критично оцінювати художні рішення; вміння інтегрувати різноманітні знання і навички при опрацюванні проектних рішень);

- комунікативна (вміння творчо та різнобічно представляти архітектурні задуми та проекти за сучасними технологіями, здатність вивчати, коригувати, формалізувати та видозмінювати їх під час спільної діяльності засобами усної та письмової мови, макетування, ручної та комп'ютерної графіки, вміння продуктивно спілкуватись у професійній та громадській спільноті; уміння враховувати національні культурно-художні традиції, регіональні особливості);

- організаційна (здатність організовувати проектний процес; виробляти стратегію дій творчого колективу, здійснювати моніторинг ситуації; вміння програмувати структуру власної художньої діяльності при розв'язанні виробничих завдань, ефективно здійснювати та планувати самостійну роботу);

- освітня (знання історичних прецедентів світової культури, суміжних сфер просторових мистецтв; здатність транслювати архітектурні знання та досвід, здійснювати педагогічну діяльність в освітніх програмах різного рівня; знання інноваційних методів навчання та виховання творчості, готовність підвищувати професійну кваліфікацію та продовжувати освіту).

Всі означені компетенції є складниками міжнародних стандартів програм підготовки фахівців архітектури.

Отже, *професійна компетентність архітектора* є складною, інтегрованою, постадійно сформованою синергетичною системою знань, умінь, особистісних якостей, досвіду, загальнолюдських і професійних цінностей, що становлять основу його фахової культури, професійної та особистісної готовності до творчої праці, здатності до креативного застосування набутих знань та умінь у конкретній сфері діяльності. Це дає змогу майбутньому фахівцеві архітектури продуктивно діяти; отримувати й обробляти інформацію; критично аналізувати факти й приймати рішення; оцінювати соціальні наслідки дій; працювати в команді; розробляти й виконувати контракти; включатись у проекти, організовувати роботу, використовуючи нові інформаційні технології, проявляти стійкість перед труднощами, знаходити нові нестандартні проектні рішення; реалізовувати індивідуальний творчий метод роботи; проектувати перспективи професійної самореалізації та саморозвитку.

Пропонований компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, які визначаються не як сукупність засвоєних відомостей, фактів, даних, а як здатність успішно виконувати виробничі функції архітектора, самостійно діяти у різноманітних професійних ситуаціях.

Орієнтуючи навчально-виховний процес на формування загальних та спеціальних компетенцій при підготовці студентів до якісного розв'язання окресленого кола завдань архітектурної практики, сформулюємо основні цілі та напрямки педагогічної роботи:

1) розроблення професійно орієнтованого змісту підготовки архітекторів на основі сучасного науково-методичного забезпечення відповідних навчальних дисциплін, формування нової системи управління навчальним процесом за умов вільного вибору навчальних модулів і суттєвого збільшення обсягу самостійної роботи студентів;

2) цілеспрямоване удосконалення професійно вагомих компетенцій з урахуванням вимог роботодавців, створення умов розширення академічної мобільності та практичної співпраці з архітектурною спільнотою;

3) підтримку та впровадження інноваційних форм навчання, удосконалення системи інформаційного і методичного забезпечення навчального процесу, якісне оновлення навчально-лабораторної бази.

Прийнята ідея визначального значення професійної діяльності та вимог суспільства до сучасного спеціаліста реалізує важливий освітній *принцип професіоналізму*, що зорієнтовує на цілісний розгляд проблем навчальної та фахової діяльності, на моделювання ситуацій, максимально наближених до реальності архітектурної практики, врахування професійних виробничих функцій архітектора при розробленні навчальних програм. Відповідні педагогічні стратегії професійної мотивації забезпечуватимуть здійснення свідомого просування студентів у навчальному просторі завдяки: визначенню своєї «точки розташування» на шляху до професійної майстерності, усвідомлення власного рівня знань; критичній оцінці пройденого шляху, знаходженню прорахунків, порівнянню початкових цілей та отриманих результатів; окресленню подальших перспектив професійного саморозвитку за показниками та методами роботи, які необхідно засвоїти.

Реалізацію проголошеної ідеї забезпечуватимуть професійно спрямовані методи навчання: по-перше, при встановленні ціннісних пріоритетів студентів через залучення до соціокультурного досвіду архітектурної професії та цінностей культури, виховання фахової самосвідомості, суспільної та творчої активності; по-друге, при формуванні індивідуального стилю роботи.

На всіх етапах навчання провідною фаховою дисципліною є «Архітектурне проектування», де студенти опановують способи комплексного вирішення архітектурної проблеми з урахуванням сучасних стилістичних тенденцій та проектних нормативів, вивчають особливості проектування споруд різноманітної об'ємно-просторової структури, засвоюють типологічні особливості житлових та громадських споруд. Під час виконання практично орієнтованих проектних робіт формуються вміння професійного розв'язання архітектурно-художніх, функціонально-планувальних, конструктивно-технологічних завдань, відбувається поступове становлення власного творчого методу архітектурного проектування.

Протягом перших років студенти відпрацьовують варіативні методи ескізування, прийоми об'ємного, конструктивного, образного, колористичного моделювання архітектурної композиції, що суттєво збагачує креативний досвід проектування. Організація навчальної діяльності передбачає побудову самостійних шляхів вирішення поставленої проблеми на основі знайомства з відомими способами професійної праці

архітекторів та інноваційними методами роботи. На старших курсах проблемність «Архітектурного проектування» мотивує професійне зростання студентів; у творчій проектній діяльності застосовується методика клаузур, креативні прийоми та інноваційні методи пошуку рішень, що мобілізує творчу активність студентів, виховує самостійність, чому значно сприяє створення педагогічних ситуацій, наближених до реальних умов архітектурного виробництва.

Необхідність структуризації професійно значущих галузей знання об'єктивує запровадження *принципу стандартизації* при встановленні відповідності обсягу і характеру знань і вмінь студентів кваліфікаційним вимогам до випускників відповідно до державних стандартів підготовки бакалаврів і магістрів за напрямом «Архітектура» [3].

Бакалавр архітектури, отримуючи перший рівень вищої освіти, повинен бути здатним виконувати виробничі функції як на архітектурному підприємстві, так і у сфері управління будівельним процесом, організовувати проектування архітектурних об'єктів з урахуванням загальноосвітніх тенденцій естетичного формування просторового середовища для комфортної життєдіяльності людини. Випускники цього рівня здатні під керівництвом фахівця трансформувати та організувати оточуючий простір відповідно до сучасних вимог і потреб суспільства, специфіки регіональних і місцевих умов, законодавчих і методичних норм проектування; розробляти і презентувати архітектурні ідеї, ескізні та робочі проекти засобами графіки, макетування, мультимедійного забезпечення; брати участь у обговоренні, аналізі та узагальненні досвіду розробки й реалізації архітектурних рішень.

Вже під час виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи реалізується модель професійної проектної діяльності, яка спрямована на творче самостійне вирішення архітектурних завдань певного напрямку на умовах соціальної відповідності, функціональної доцільності, раціональності основного задуму. Це передбачає розроблення містобудівельних питань, об'ємно-планувальної та архітектурно-конструктивної структури архітектурного об'єкту заданого функціонального призначення; формування архітектурної композиції екстер'єру та внутрішнього простору будівель і середовища; вибір оптимальних художніх і технічних засобів подачі проектних матеріалів, застосування сучасних програмних систем та технологій для презентації авторської проектної ідеї. Пошуковий характер роботи надає змогу проявити індивідуальні здібності, націлює на тактико-стратегічне моделювання власної діяльності, креативний пошук рішень за відмовою від стереотипів мислення, аналітичне вивчення проблем архітектури сучасності, вибір персональної творчої манери.

Магістр архітектури здобуває другий рівень вищої освіти, що дозволяє виконувати проектні, науково-дослідні, педагогічні та управлінські функції при розв'язанні широкого кола професійних завдань відповідно до сучасних вимог і потреб суспільства. Випускники отримують кваліфіковану теоретичну та практичну підготовку в галузі методології проектування, архітектурного менеджменту, архітектурної соціології, психології та педагогіки, наукових досліджень в архітектурі за напрямками: архітектура житла, його еволюція та реконструкція; розвиток типології громадських будівель та споруд; тенденції сучасної архітектури. Набуті знання та вміння забезпечують якісне здійснення самостійної професійної діяльності у галузі архітектурного проектування. Магістри набувають практичний досвід розроблення ескізних, робочих та конкурсних проектів архітектурних об'єктів різного типу, дизайну архітектурного середовища, інтер'єрів та екстер'єрів будівель, містобудівного проектування та ландшафтної архітектури, засвоюють методи проведення експериментів та спостережень, пошуку, обробки та узагальнення інформації в галузі архітектури,

сучасні технології проектування, методи теоретико-економічних розрахунків в галузі архітектури, процедури розроблення архітектурно-планувальних рішень та розрахунково-графічної частини з усіх розділів архітектурного проектування, принципи та критерії аналізу та оцінки проектних рішень; опановують комплекс технічних, художніх, економічних, екологічних, соціальних та інших вимог до проектування та реалізації архітектурних рішень об'єктів; види та властивості будівельних матеріалів і конструкцій; методичні та нормативні матеріали по проектуванню, будівництву і експлуатації об'єктів; методи аналізу та регулювання виробничої діяльності на об'єктах; сучасну методологію педагогіки і психології, наставництва, принципи ефективної організації навчальної та трудової діяльності колективу; основи трудового законодавства, правила і норми організації та охорони праці. Навчальний процес зорієнтовано на розкриття та вдосконалення творчої індивідуальності кожного студента.

Провідними напрямками діяльності магістра архітектури спеціальності «Архітектура будівель і споруд» є робота в галузі архітектурного виробництва, науки та освіти в проектних, науково-дослідних інститутах, у будівельних та експлуатаційних підприємствах і організаціях, що виконують проектно-пошукові роботи, в спеціалізованих проектних фірмах різних форм власності [3; 4]. Так, за професійним профілем «архітектор-проектувальник» випускник проектує будівлі та споруди різного призначення, містобудівні об'єкти, елементи дизайну середовища; здійснює передпроектний аналіз проектної ситуації, розробляє та погоджує пакет проектно-кошторисної документації, виконує розрахунково-графічну частину з усіх розділів архітектурного проектування, виготовляє робочі креслення, користуючись сучасними методами архітектурного проектування та комп'ютерними програмами, виконує макет об'єкту, розробляє окремі вузли та архітектурні деталі; бере участь у складанні завдань на проектування для інженерів-сумісників та співпрацює з ними, замовляє та отримує експертизу державних органів нагляду, проводить аналіз, контроль і оцінку якості виконаних робіт, бере участь у колективній підготовці містобудівельних й архітектурних пропозицій; готує демонстраційні та рекламні матеріали для публічної презентації результатів.

Фахова спрямованість науково-практичного характеру виконання кваліфікаційної роботи магістра архітектури розширює комплекс знань про проблеми професії, орієнтує на застосування актуальних підходів до проектування, поглиблює професійну спеціалізацію, розвиває креативність мислення і творчу мобільність студентів, формує навички свідомого і керованого окреслення індивідуальної манери архітектурної творчості, прогнозування перспектив професійного становлення. Всебічне обґрунтування концептуальної ідеї проекту у соціально-культурному, художньому та функціональному професійних аспектах розвиває дослідницькі вміння студентів при евристичному опануванні наукових теорій архітектури та соціального розвитку та зумовлює вміння їхнього практичного застосування. Практичне розроблення проектної пропозиції організації архітектурного середовища передбачає моделювання об'ємно-просторової композиції об'єкта, принципове вирішення конструктивних питань, вибір оптимальних художніх, вербальних і технічних засобів подачі проектних матеріалів, застосування сучасних програмних систем та технологій для візуалізації та презентації авторської проектної ідеї. Таким чином, практика професіоналізації навчального проектування забезпечує формування готовності майбутніх архітекторів до професійної діяльності, застосовані форми та методи педагогічного впливу сприяють випереджальному фаховому і творчому розвитку студентів, готуючи не тільки грамотних фахівців, але й архітекторів-творців, здатних самостійно розв'язувати актуальні містобудівні завдання,

передбачати перспективи виникнення нових проблем і прогнозувати наслідки їхнього вирішення.

Враховуючи визнані цілі архітектурної освіти щодо підготовки компетентних, творчих, критично налаштованих і етично професійних фахівців, що мають високу загальну культуру, інтелектуальну зрілість, екологічну та соціальну відповідальність [9], відзначимо творчий аспект професії, який сьогодні є суспільно важливим на світовому ринку праці, що актуалізує виховання творчої індивідуальності архітектора шляхом «втілення емоційно-інтуїтивних та інтелектуальних особливостей художнього мислення, неповторної своєрідності архітектурного задуму» [7, с. 15], «постійної потреби у творчості та перетворювальних змін у всьому, у першу чергу – побудові себе як креативної особистості, що неперервно розвивається і постійно вимагає перебудови соціальних просторів» [2, с. 56].

Зважаємо на чотири основоположних цілі архітектурної освіти: 1) мотивація як потяг увійти у професію та присвятити себе їй, чому сприяють 2) активізація просторової фантазії студентів, опанування художніх засобів зображення своїх думок; 3) навчання проектній мові у комплексному тлумаченні змісту завдань як умови засвоєння основ професійного творення; 4) виховання вмінь концептуального усвідомлення проблеми на світоглядному рівні через філософію, психологію, соціологію архітектури при формуванні образу та композиції споруди та простору. Це вимагає переосмислення системи професійних цінностей, нової структуризації архітектурно-просторових завдань та запровадження ефективних педагогічних методик підготовки майбутніх бакалаврів і магістрів архітектури, спрямованих на розвиток системного мислення студентів, володіння сучасними методами багатофакторного аналізу просторових ситуацій.

Розглянуті соціальні вимоги до фахівця, структура завдань архітектурної діяльності, синтетичний характер професійної компетентності архітектора, принципи професіоналізації та стандартизації об'єктивують пошук нових методологічних підходів у розвитку фахової освіти.

Висновки. У сучасних суспільних умовах архітектура як підсистема та ресурс створення просторової інфраструктури соціуму націлена на вирішення проблем перспективного розвитку навколишнього середовища, що потребує підготовки високопрофесійних кадрів архітекторів, спроможних створювати сприятливі та естетичні умови для життя людей, моделювати гармонійний архітектурний простір у відповідності до законів краси. Зміст і характер професійної підготовки обумовлюється реаліями архітектурного виробництва, враховує міжнародні та державні стандарти професії, запити будівельної галузі, актуальні вимоги до фахівця, потенційні місця працевлаштування випускників.

Для формування системи цінностей архітектурної діяльності майбутнім фахівцям важливо усвідомлювати суспільну роль професії, осмислювати суть науково-технічного прогресу в нових умовах, вміти формулювати сукупність цілей, критеріїв і пріоритетів, визначати напрями розвитку просторових систем і об'єктів, володіти сучасними методами їх вирішення та досягнення поставлених цілей. Задля цього важливо структуризувати та формалізувати задачі архітектурно-містобудівної сфери, розробити універсальний методологічний інструментарій їх вирішення. Практика архітектурної роботи передбачає різноманітні методичні схеми розв'язання стратегічних, тактичних (локальних) задач чи детального проектування.

Об'єктивна необхідність системного розв'язання комплексу архітектурно-містобудівних завдань потребує чіткого професійного спрямування підготовки майбутніх архітекторів на засадах компетентнісного підходу в інтегрованому формуванні загальних

(соціально-культурної, професійної, творчої) та спеціальних (проектно-композиційна, науково-аналітична, комунікативна, організаційна, освітня) компетенцій, котрі становлять основу професійної та особистісної готовності випускників до плідної професійної діяльності.

Відповідно до законодавчих документів, перший (бакалаврський) та другий (магістерський) рівні вищої освіти за спеціальністю «Архітектура», передбачають конкретизацію теоретичних знань та практичних умінь і навичок, опанування загальних засад методології архітектурного проектування, здобуття необхідного рівня компетентності для подальшого саморозвитку та ефективного виконання завдань відповідного рівня професійної діяльності.

У подальших дослідженнях планується вивчення чинників забезпечення інноваційних процесів у архітектурній освіті, змістових і організаційних факторів побудови системи професійної підготовки архітекторів в умовах ступеневої безперервної освіти та нового класифікатора спеціальностей, у якому визначено спеціальність «Архітектура та містобудування».

ЛІТЕРАТУРА

1. National Architectural Accrediting Board. Accreditation information [Electronic resource] // NAAB. – 2014. – Access mode : <http://www.naab.org/accreditation/home>.
2. Асеев Ю. С. Професія – архітектор / Ю. С. Асеев. – Київ : Будівельник, 1991. – 104 с.
3. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: Монографія / За ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 334 с.
4. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 64. Будівельні, монтажні та ремонтно-будівельні роботи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.9178.0>.
5. Закон України «Про архітектурну діяльність» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України ; Закон від 20.05.1999 № 687-XIV – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/687-14>.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
7. Мардер А. П. Архітектура: Короткий словник-довідник / А. П. Мардер. — Київ : Будівельник, 1995. — 336 с.
8. Основи урбаністики. Територіальне та просторове проектування : навч. посіб. [для студентів баз. напряму «Архітектура»] / Б. С. Посацький. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – 368 с.
9. Соглашение МСА по рекомендуемым международным стандартам профессионализма в архитектурной практике [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aia.org/aiaucmp/groups/aia/documents/document/aia076150.pdf>.
10. Товбич В. В. Архітектура: мистецтво та наука [Текст] / В. В. Товбич, М. В. Сисойлов. – Т. 1 : Становлення та розвиток процесів і явищ архітектури. – К. : Свідлер, 2007. – 1020 с.
11. Хартия ЮНЕСКО – МСА Архитектурного Образования ; текст принят XXII Генеральной ассамблеей МСА (Берлин, июль 2002 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uia-architectes.org/>.
12. Шимко В. Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование : основы теории (средовой подход) / В. Т. Шимко. – М. : Архитектура-С, 2009. – 408 с.

REFERENCES

1. National Architectural Accrediting Board. Accreditation information [Electronic resource] // NAAB. – 2014. – Access mode : <http://www.naab.org/accreditation/home>.
2. Asjejev Ju. S. Profesija – arhitekt / Ju. S. Asjejev. – Kyjiv : Budiveljnyk, 1991. – 104 s.
3. Derzhavni standarty profesijnoji osvity: teorija i metodyka: Monohrafija / Za red. N. Gh. Nychkalo. – Khmeljnyckyj : TUP, 2002. – 334 s.
4. Dovidnyk kvalifikacijnykh kharakterystyk profesij pracivnykiv. Vypusk 64. Budiveljni, montazhni ta remontno-budiveljni roboty [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.9178.0>.
5. Zakon Ukrajiny «Pro arkhitekturnu dijalnistj» [Elektronnyj resurs] // Verkhovna Rada Ukrajiny ; Zakon vid 20.05.1999 # 687-XIV – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/687-14>.
6. Kompetentnisnyj pidkhid u suchasnij osviti: svitovyj dosvid ta ukrajinsjki perspektyvy : Biblioteka z osvithnoji polityky / pid zagh. red. O. V. Ovcharuk. – K. : K.I.S., 2004. – 112 s.
7. Marder A. P. Arkhitektura: Korotkyj slovnyk-dovidnyk / A. P. Marder. — Kyjiv : Budiveljnyk, 1995. — 336 s.
8. Osnovy urbanistyky. Terytorialjne ta prostorove proektuvannja : navch. posib. [dlja studentiv baz. naprjamu «Arkhitektura»] / B. S. Posackyj. – Ljviv : Vyd-vo Ljviv. politekhniki, 2011. – 368 s.
9. Soglashenie MSA po rekomenduемым mezhdunarodnym standartam professionalizma v arkhitekturnoy praktike [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.aia.org/aiaucmp/groups/aia/documents/document/aia076150.pdf>.
10. Tovbych V. V. Arkhitektura: mystectvo ta nauka [Tekst] / V. V. Tovbych, M. V. Sysojlov. – T. 1 : Stanovlennja ta rozvytok procesiv i javyshh arkhitektury. – K. : Svidler, 2007. – 1020 s.
11. Khartiya Yu Nye SKO – MSA Arkhitekturnogo Obrazovaniya ; tekst prinyat XXII Generalnoy assambleey MSA (Berlin, iyul 2002 g.) [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.uia-architectes.org/>.
12. Shimko V. T. Arkhitekturno-dizajnerskoe proektirovanie : osnovy teorii (sredovoy podkhod) / V. T. Shimko. – M. : Arkhitektura-S, 2009. – 408 s.

ГАБРЕЛЬ Н., КАЙДАНОВСКАЯ Е.

ПРОФЕССИОНАЛИЗАЦИЯ В АРХИТЕКТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ: ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ АРХИТЕКТОРОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрена современная ситуация в архитектурном образовании, науке и практике к усилению профессионализации подготовки архитекторов в соответствии с актуальными потребностями социального развития, структуризованы соответствующие архитектурно-пространственные задачи будущей профессиональной деятельности выпускников. Представлена профессиональная компетентность архитектора как сложная, интегрированная, постепенно сложившаяся синергетическая система знаний, навыков, личностных качеств, опыта, человеческих и профессиональных ценностей, являющихся основой его профессиональной культуры, профессиональной и личной готовности к творческой работе, творческого применения полученных знаний и навыков в конкретной отрасли. Определена система профессиональных компетенций и квалификационных требований к магистру и бакалавру архитектуры, очерчены педагогические направления формирования готовности студентов к плодотворной самореализации в архитектурной сфере. Главным ориентиром успешной профессионализации в архитектурном образовании признано соответствие содержания и технологий профессиональной практики архитектурного производства.

Ключевые слова: архитектура, архитектурно-пространственное проектирование, профессиональная компетентность, бакалавр, магистр архитектуры.

HABREL M., KAYDANOVSKA O.

THE PROBLEMS OF PROFESSIONAL ARCHITECTS TRAINING: RELATIONAL WORK

The current situation in architectural education, science and practice requires strengthening of the architect's professionalization training according to the actual needs of social development. In modern social conditions, architecture, as a subsystem and resource creating spatial infrastructure of society, is aimed at solving the problems of perspective development of environment, which requires the highly qualified staff of architects training, who are able to create aesthetic and favorable conditions for life, and to model harmonious architectural space in accordance with the laws of beauty. The content and nature of training is driven by the realities of architectural production, taking into account international and national standards of the profession, needs of the construction industry, topical requirements for professional, potential places for graduates employment.

To form the architectural activities value system, the future professionals should be aware of the social role of the profession, comprehend the essence of scientific and technological progress in the new conditions, to be able to formulate a set of objectives, criteria and priorities, identify areas of spatial systems and objects development, possess modern methods of solving them and achieving their goals. For this reason it is important to structure and formalize the task of architectural and urban development areas and to develop universal methodological tools to solve them. The practice of architecture involves various methodological schemes of solving strategic, tactical (local) tasks or detailed design. The objective necessity of systemic solution of complex architectural and urban challenges requires a clear professional orientation training of future architects on the basis of competence approach in an integrated shaping of general (socio-cultural, professional, creative) and special (compositional design, research and analytical, communicative, organizational, educational) competences. Professional competence of an architect is a complex, integrated, stepwise formed synergistic system of knowledge, skills, personal qualities, experience, human and professional values, that forms the basis of his/her professional culture, professional and personal readiness for creative work, capacity for creative application of acquired knowledge and skills in a particular field..

According to legislative documents, the first (bachelor) and second (master's) level of higher education in the specialty «Architecture», foresee specification of theoretical knowledge and practical skills, master the general principles of the architectural design methodology, obtaining the necessary qualifications for further self-development and effective implementation of relevant tasks of the profession. The principles of professionalization and standardization objectify searching for the new methodological approaches in the development of special education.

Keywords: architecture, architectural and spatial planning, professional competence, bachelor, master of architecture.

Надійшла до редакції 10.01.2017 р.